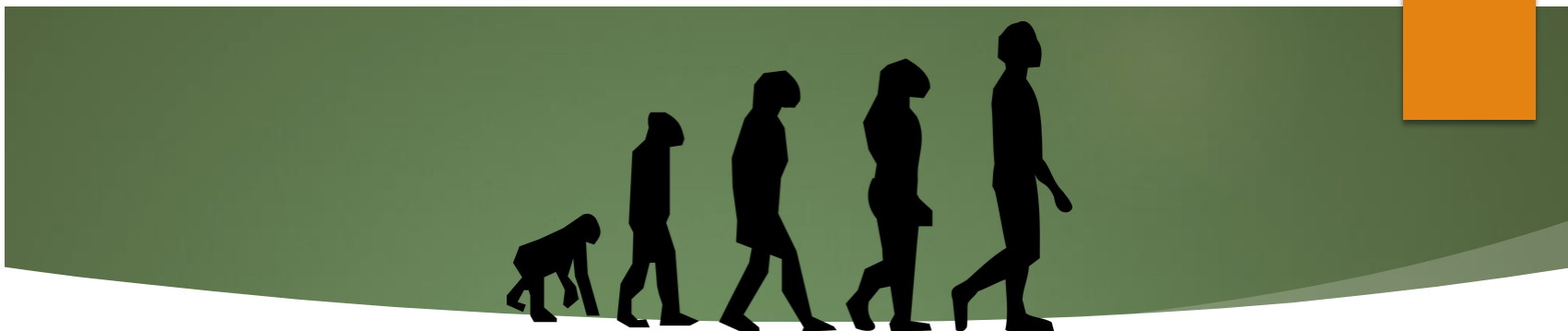

Трансформација електронских речника

ОД DELA ДАТОТЕКА ДО
ЛЕКСИЧКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА

БИЉАНА ЛАЗИЋ, УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, РУДАРСКО-ГЕОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

- ▶ Matematički model morfologije srpskohrvatskog jezika : (imenska fleksija) : doktorska disertacija / Duško Vitas. - Beograd : [D. Vitas], 1993. - 284 lista
- ▶ Vitas, D., Pavlović-Lažetić, G., and Krstev, C. (1993). Electronic dictionary and text processing in Serbo-Croatian. Sprache–Kommunikation–Informatik, 1:225.
- ▶ Jedan prilaz informatičkom modeliranju teksta i algoritmi njegove transformacije : doktorska disertacija / Cvetana Krstev. - Beograd : [C. Krstev], 1997. - 287 lista
- ▶ ...

DELA речници

DELA (фр. Dictionnaires Electroniques du LADL)
формат

- речник лема
  - simple-word lemmas (DELAS)
  - multi-word lemmas (DELAC)
- речник облика
  - simple word forms (DELAF)
  - multi-word forms (DELACF)

Запис у речнику лема

recynik,N9+Ek+FLX=N9

lemma, POS#fst [**+Marker**]*

semantic/ontology e.g. **+Hum**

pronunciation e.g. **+Ek**

derivation e.g. **+GM**

domain e.g. **+DOM=Mining**

syntactic e.g. **+Ref**

variation e.g. **+VAR=SatiRati**

information e.g. **+SI=d1**

Запис у речнику облика

`form, lemma[:categories]*`

облик леме

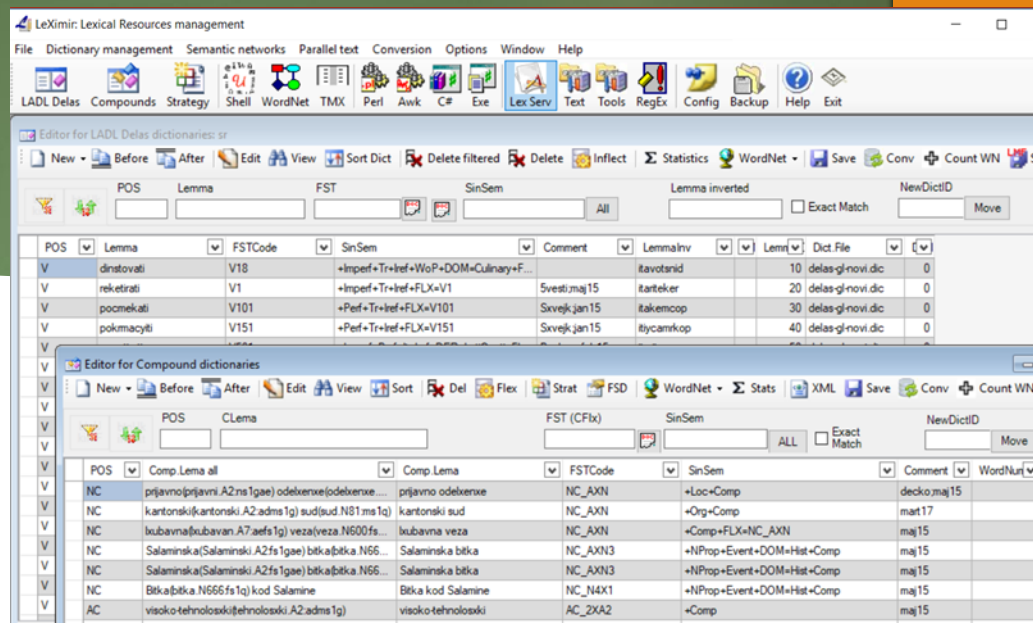
могуће граматичке категорије
придružене облику речи,
представљене једнокарактерским
КОДОМ

recynici,recynik.N:mp1q:mp5q

Мотивација

WS4LR*

LeXimir

Нова
апликација

Модели за представљање речничких података

- ▶ Иницијатива за обележавање текста - TEI (енг. Text Encoding Initiative)
- ▶ Оквир за лексичко обележавање - LMF (енг. Lexical Markup Framework)
- ▶ *lemon* - Модел лексикона за онтологије (енг. Lexicon Model for Ontologies)

Иницијатива за обележавање текста - TEI

- ▶ Широко прихваћени и заступњени стандард за обележавање најразличитијих врста текстуелних извора
- ▶ Поглавље 9 TEI 5 смерница посвећено искључиво речницима
- ▶ Али „само“ стандард за ОБЕЛЕЖАВАЊЕ текста
- ▶ Нешто више се користи за обележавање традиционалних дигитализованих речника али... постоји тенденција да се ово промени

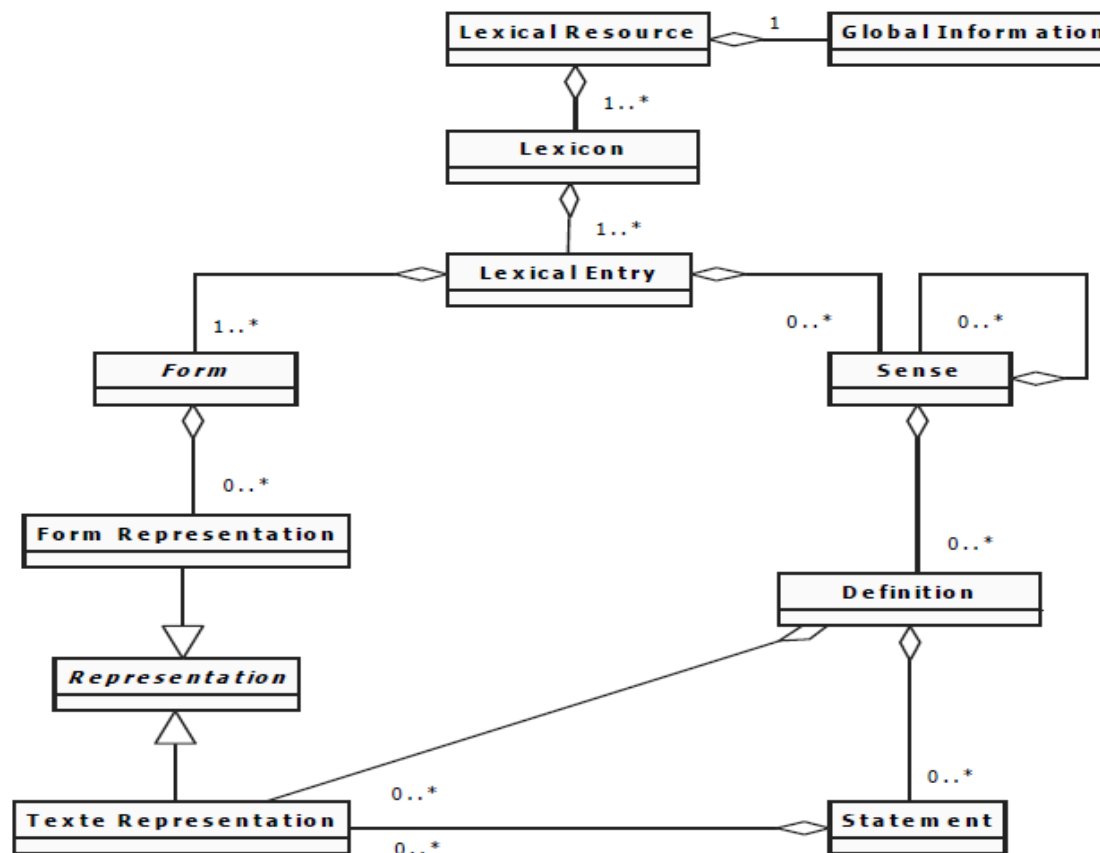
Пример описа једног облика из речника DELAF

```
<form type="inflected">  
<orth>hidrometeorolozima</orth>  
<gramGrp>  
<gram type="rod">m</gram>  
<gram type="broj">p</gram>  
<gram type="padez">7</gram>  
<gram type="animatnost">v</gram>  
</gramGrp>  
</form>
```

Оквир за лексичко обележавање - LMF

- ▶ Прописује стандардизован оквир за бележење лингвистичких информација приликом креирања рачунарских лексикона
- ▶ Заснован на ISO 24613:2008
- ▶ Циљ - коришћење истих речника за различите апликације, изградња модела за употребу лексичких ресурса и спајања индивидуалних ресурса у један гоблани
- ▶ Пружа могућност описа лексичких објеката, њиховог морфолошког, семантичког или другог аспекта коришћењем одговарајућих пакета

Оквир за лексичко обележавање - LMF

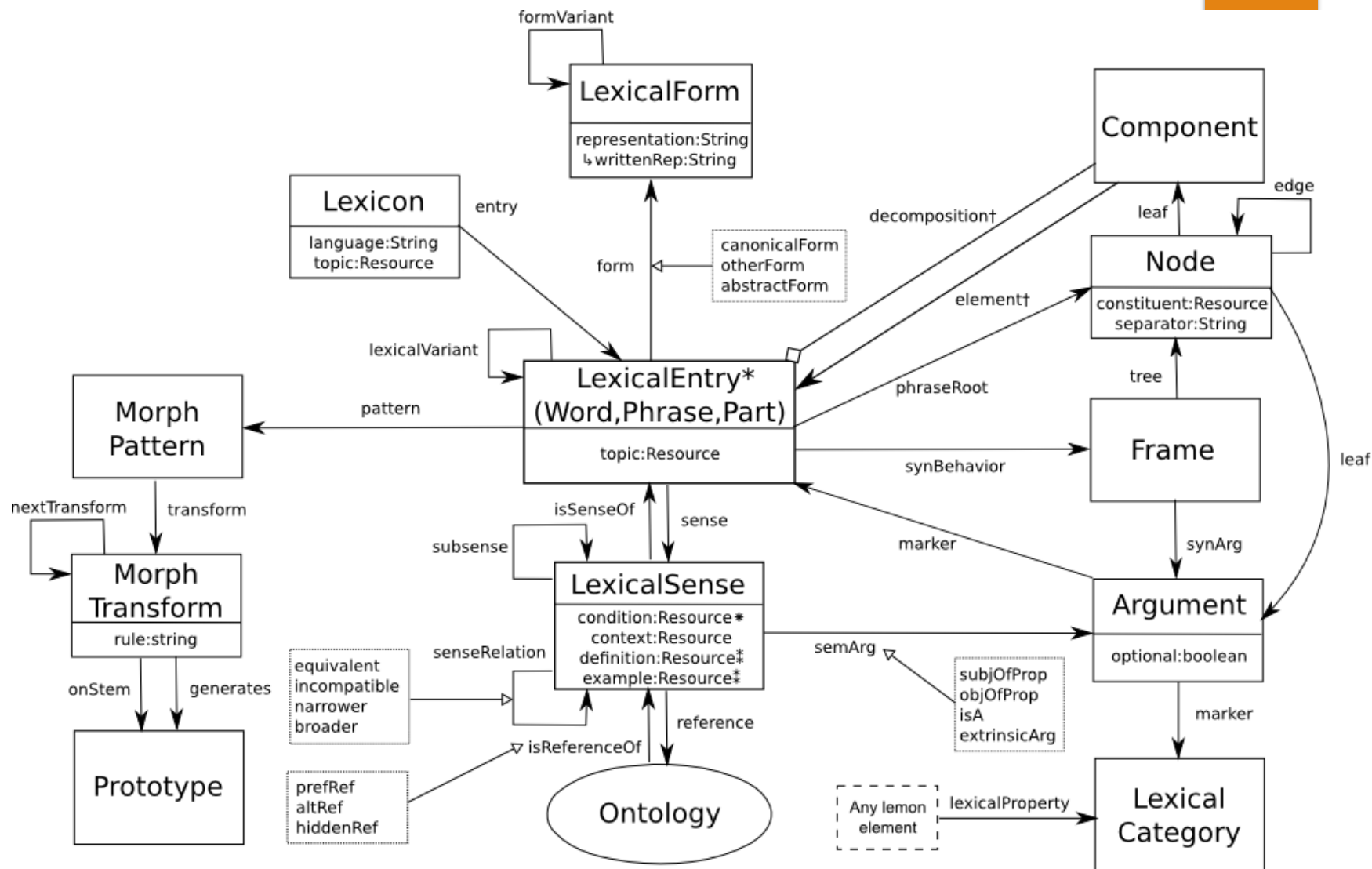
Francopoulo, Gil, и Monte George. 2013. „Model Description“. У *LMF Lexical Markup Framework*, 19–40. John Wiley & Sons, Inc.

Iemon - Модел лексикона за онтологије

- ▶ Повезује некада неспојиве светове, веб онтологије и, с друге стране, лексичке и лингвистичке ресурсе
- ▶ Сврха модела је подршка језичкој заснованости онтологије – додавање информација о томе како су елементи онтологије лексикализовани у природном језику
- ▶ Заснован на RDF (енг. Resource description framework)

leton - Модел лексикона за онтологије

- ▶ Заснован на 5 основних модула
  - Повезивање онтологије и лексикона (енгл. Ontology-lexicon interface - ontolex)
  - Синтакса и семантика (енгл. Syntax and semantics - synsem)
  - Декомпозиција (енгл. Decomposition - decomp)
  - Варијације и превод (енгл. Variation and Translation - vartrans)
  - Лингвистички метаподаци (енгл. Linguistic Metadata - lime)

* LexicalEntry has three subclasses: Word, Phrase, Part

* definition and example are stated as nodes with a value

* condition has subproperties propertyDomain and propertyRange

† decomposition and element may also be used with Frames and Arguments resp.

<https://www.w3.org/2016/05/ontolex/>

lemon

Поређење

- ▶ *Lemon* тежи коришћењу спољашњих лексикона за различите потребе (нпр. граматичке категорије)
- ▶ Има мање елемената од LMF-а, називи елемената су скраћени
- ▶ *Lemon* тежи онтолошком приступу дефинисања значења јер он нуди више могућности за изражавање нијансирања значења и специфичности значења у појединим језицима у односу на LMF
- ▶ TEI више служи за обележавање и не пружа толико могућности у производњи различитих релација
- ▶ АЛИ... Дешавају се промене тако TEI тежи повезивању са Повезаним отвореним подацима (енг. Linked Open Data, LOD)...

Лексичка база

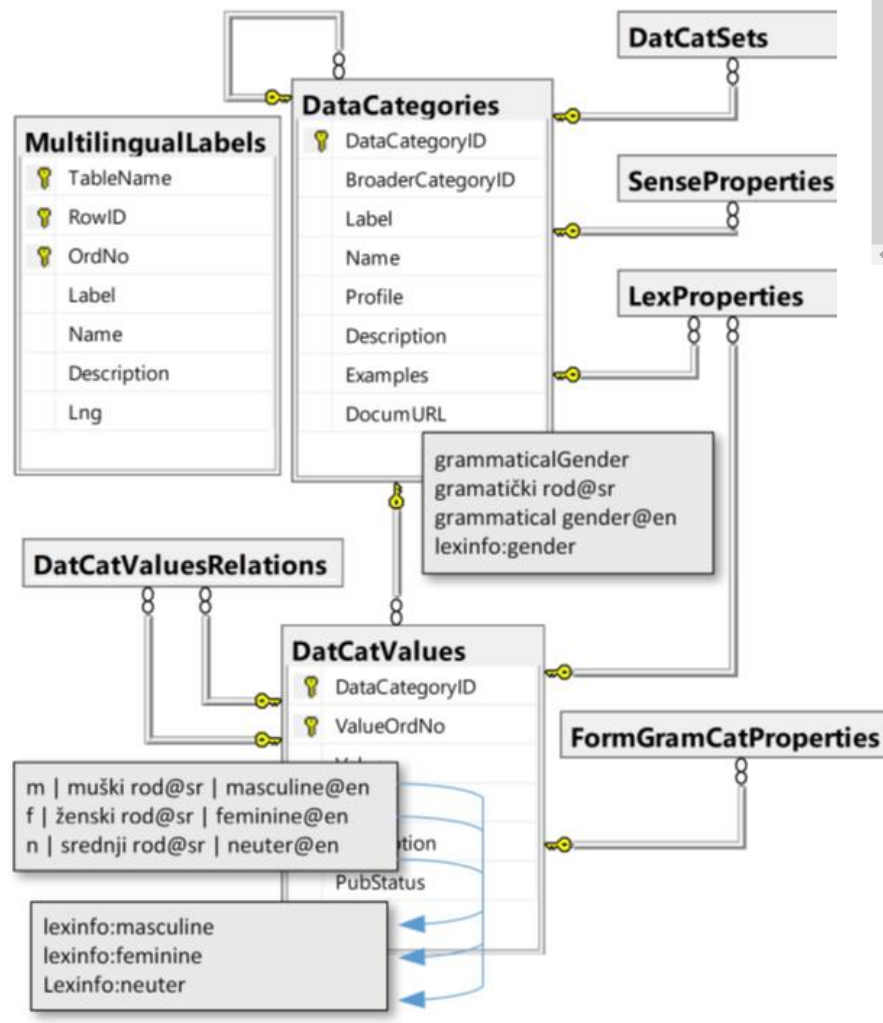
- ▶ Централни лексички репозиторијум
- ▶ Вишекорисничко управљање лексичким подацима
- ▶ Извоз у различитим форматима
- ▶ Аутоматска производња речничких издања (пуни речници, јавна верзија, уређени према неком критеријуму (екавски или ијекавски))
- ▶ ...

Модел лексичке базе за Српске морфолошке речнике

- ▶ Заснована на *lemon* моделу
- ▶ Како би се на неко време омогућио паралелни развој, у LeXimir су интегрисане развијене процедуре за трансформацију података из постојећих речника у *lemon* модел
- ▶ Главне класе за лексичке записе, морфолошке, синтаксичке и семантичке особине су контролисане интерним тезаурусом категорија података
- ▶ База података садржи маркере који имају хијерархијску структуру која служи као контролор за домене или нека поља у бази

LexInfo

Data Categories Board

Root category

- ⊕ (Kategorija ne postoji)
- ⊕ semantički markeri (semantic/ontology)
- ⊕ sintaksički markeri (SintMark)
- ⊕ derivacioni markeri (DerivMark)
- ⊕ izgovor (pronunciation)
- ⊕ varijacije (variation)
- ⊖ domenski (domain)
  - ⊖ domeni (DOM)
    - ⊖ (domenski markeri za rudarstvo)
    - ⊖ (domenski markeri za bibliotekarstvo i informatiku)
- ⊖ informacije (Information)
  - ⊖ country code (CC2)
  - ⊖ anglosaksonske mere (AS)
  - ⊖ jedinice (SI)
  - ⊖ kodovi država (ISO)
- ⊖ gramatičke kategorije ( )
  - ⊕ vrste reči (POS)
  - ⊖ gramatički rod (grammaticalGender)
  - ⊖ gramatički broj (grammaticalNumber)
  - ⊖ padež (grammaticalCase)
  - ⊖ živo (grammaticalAnimateness)
  - ⊖ komparacija (grammaticalDegree)
  - ⊖ pridevski vid (grammaticalDefinitness)
  - ⊖ lice (grammaticalPerson)
  - ⊖ oblik (grammaticalForm)
  - ⊖ enklitika (grammaticalClitic)
  - ⊖ negacija (grammaticalNegation)

[+ Add Sibling Category](#)
[+ Add Child Category](#)

Manage Category Details

ID	10002
Parent ID	1015
Label	grammaticalNumber
Name	gramatički broj
Profile	gramcats
Description	***
Examples	
DocumURL	
Update database	

Manage Category Values

[Add New / Cancel](#)

Value	Label	Description	Status
s	jednina		Edit Delete
p	množina		Edit Delete
w	paukal		Edit Delete

Маркери

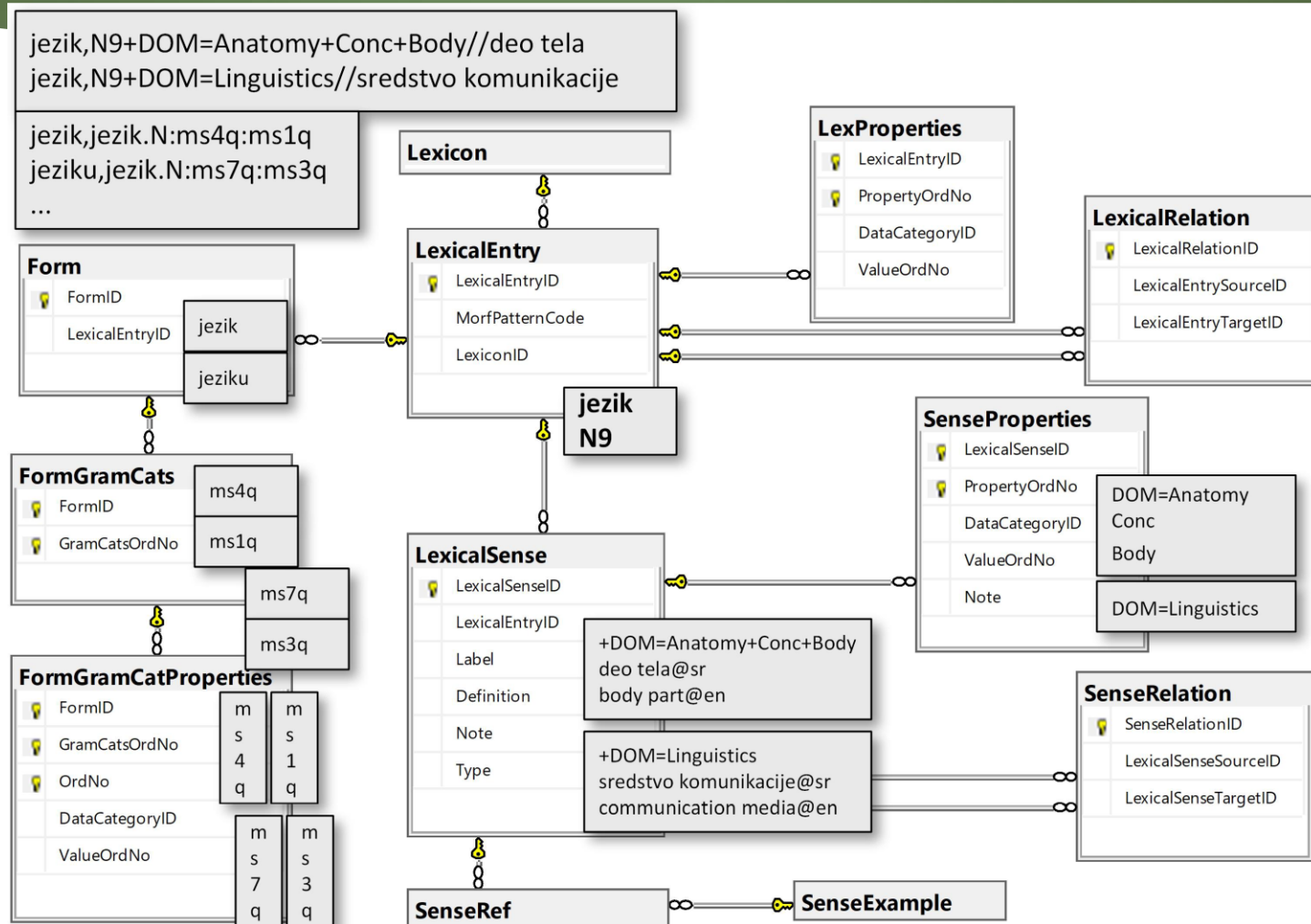
- ▶ Током транзиције у лексичку базу која подржава контролу домена открили смо неке недоследности у коришћењу маркера, као нпр. коришћење истих маркера у различите сврхе, непостојање маркера, маркери придружени неодговарајућим категоријама података итд.
- ▶ 23 семантичка маркера (нпр. +Hum)
- ▶ 17 синтаксичких (нпр. +Ref)
- ▶ 24 граматичка (нпр. V)

lemon klase

jezik,N9+DOM=Ling

jezik,N9+Conc+Body+DOM=Anatomy

jezik,N9+Conc+Food+Prod+DOM=Culinary

N

Lemma: jezik
 Canonical form: jezik [See all forms](#)

Properties:

Add property:

Morf pattern code description: N9

sr S Lexicon : delas-im.dic

Note:

Relations:

- To [jezicyki](#) using k_cyki
- To [jezicyni](#) using k_cyni

Lexical Senses (3):

[+Add Sense](#)

1 . 14107 +DOM=Ling+FLX=N9 (sredstvo komunikacije)

Label: 1

Definition: +DOM=Ling+FLX=N9

Domains:

DOM=Ling

Properties:

Add property:

Add domain:

Note:

sredstvo komunikacije

Is a component of:

- [gestovni jezik](#)
- [govorni jezik](#)
- [materni jezik](#)
- [razgovoran jezik](#)
- [romanski jezik](#)
- [ruskoslavenski jezik](#)
- [strani jezik](#)
- [zvanicyni jezik](#)
- [sxatrovacyki jezik](#)
- [jezik mrzxnxe](#)
- [aglutinativni jezik](#)
- [arnautski jezik](#)

Побољшања речника

- ▶ Корекција неисправних маркера (најчешће насталих грешкама при куцању), дуплих маркера (који означавају исти концепт)
- ▶ Нпр. облици `hilxadarka` и `ilxadarka` су означени истим маркером `DER=H0` али би облик `ilxadarka` требало означити маркером `DER=0H`
- ▶ Конверзија свих маркера који наводе везу између лема у праве везе међу лексичким записима

Успостављање веза међу лексичким записима

- ▶ Везе између екавског и ијекавски облика Ek-ljk
devojka, N617+Hum+**Ek**
d**j**evojka, N617+Hum+**ljk**
- ▶ Деривационе везе
grebat**i**, V19+Imperf+Tr+lref+Ref+**VAR=TiNje**
greban**je**, N300+VN+**VAR=NjeTi**
- ▶ Везе међу језичким варијантама
afirmir**ati**, V1+Imperf+Perf+Tr+lref+Ref+**VAR=RatiSati**
afirmi**sati**, V21+Imperf+Perf+Tr+lref+Ref+**VAR=SatiRati**
hleb, N81+**VAR=HO**+Ek+Conc+Course+Food+DOM=Culinary
leb, N81+**VAR=OH**+Ek+Conc+Food+Prod+DOM=Culinary

Повезивање лексичких записа

- ▶ Развијен је сет Unitex графова, SQL процедура и C# алатки за аутоматизацију задатка повезивања лексичких записа
- ▶ Систем заснован на правилима интегрисан у базу и апликацију
- ▶ Иако је главни циљ био повезивање постојећих записа, ове алатке су омогућиле нове могућности за анотацију и проширење речника

Успостављање деривационих веза

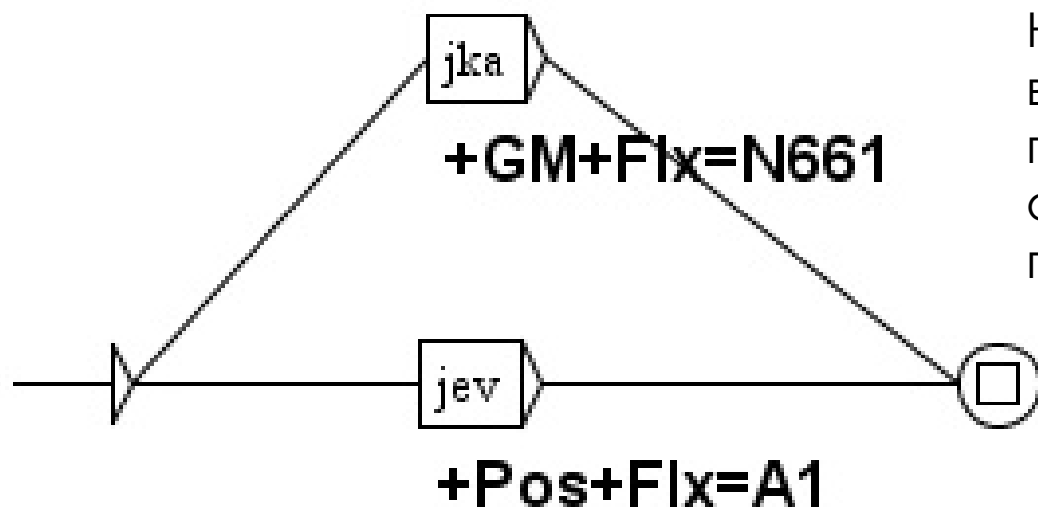
- ▶ У морфолошким речницима се налази око 18 000 презимена пореклом из српског језика и око 7 500 презимена страног порекла транскрибованих према српској ортографији
- ▶ Само 850 присвојних придева и 25 женских презимена је записано у речницима
- ▶ Lazić - Lazićev - Lazićka
- ▶ Ešton (Ashton) - Eštonov – Eštonka
- ▶ Како би се ове леме произвеле, развијено је 16 трансдуктора

Černi - Černijev - Černijka

Černi, $N1064 + NProp + Hum + Last + SR$

Černijka, $N661 + GM + NProp + Hum + Last + SR + BASE = Černi\_N1064$

Černijev, $A1 + Pos + NProp + Hum + Last + SR + BASE = Černi\_N1064$

На овај начин је произведено више од 24 000 присвојних придева и око 20 000 женских облика презимена који су повезани са основним лемама

Правила за лексичке варијанте

- ▶ У СМР је 2539 лексичких парова обележено са 86 VAR маркера
- ▶ Процедура се заснива на affix_variations правилима (218 правила)

Проналази кандидате који имају исту поднису (једно или више слова, али и празну нису која указује на то да је могуће изостављање) било где у лексичком запису и одговарајући маркер

VAR=0H

- ▶ Пример: VAR=0H – лексички запис где је слово h изостављено и може бити уметнуто у варијанти (нпр. leб - hleб)
- ▶ Инверзно правило VAR=H0 наводи да слово h може бити изостављено
- ▶ hleб,N81+VAR=H0+Ek+Conc+Course+Food +DOM=Culinary
- ▶ leб,N81+VAR=0H+Ek+Conc+Food+Prod +DOM=Culinary

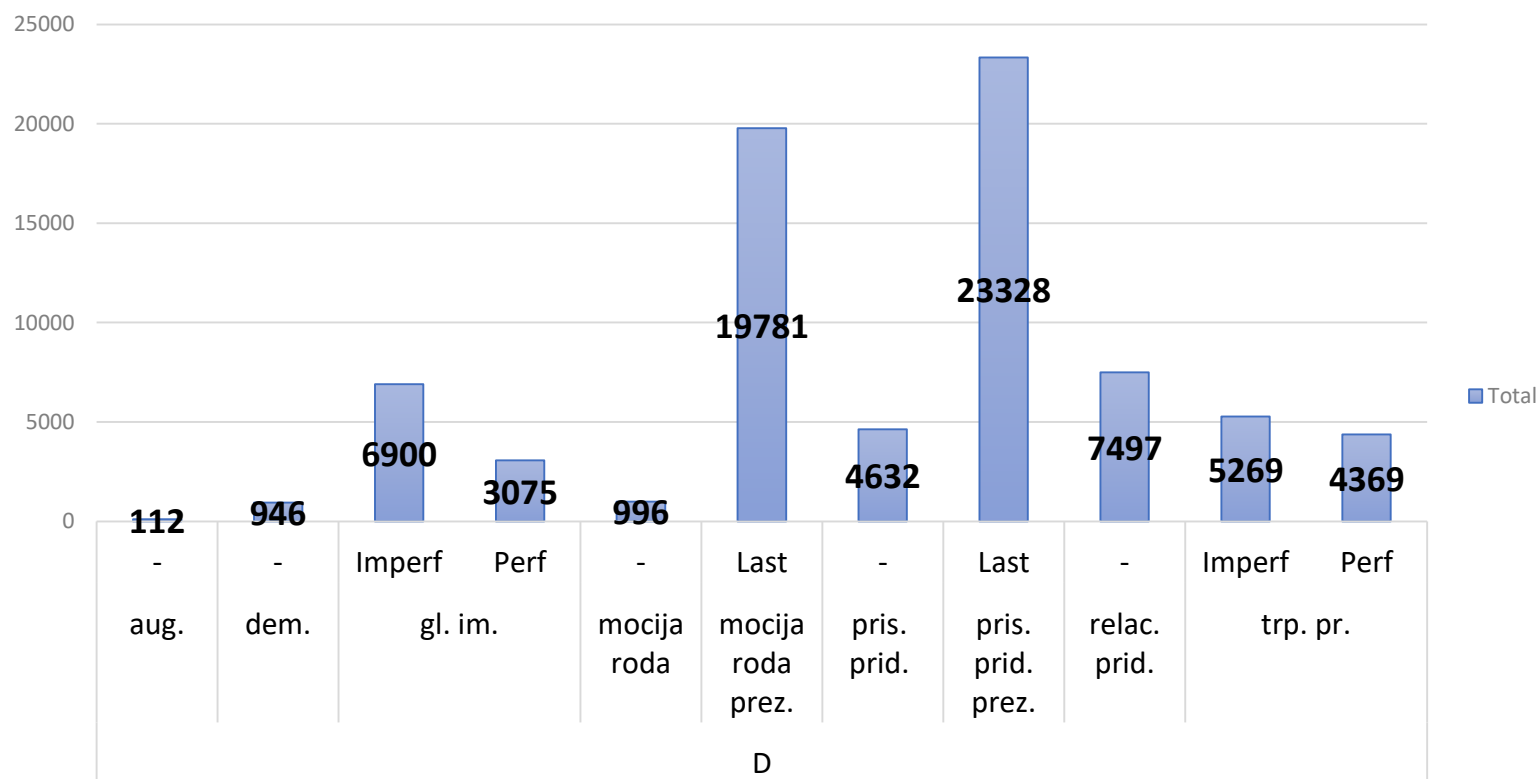
VAR=CS

- ▶ Правило VAR=CS понаша се слично али уместо изостављања/уметања уводи замену
- ▶ Тако слово s може бити замењено словом c, нпр. sufinan**c**iranje од sufinan**s**iranje
- ▶ Ова правила нису превише успешна у проналажењу кандидата за проширење речника због великог броја кандидата које је могуће произвести услед непрецизираних позиција подниске
- ▶ Нпр. sufinansiranje са AffixFrom које је слово s и AffixTo који је слово c могу произвести: sufinan**c**iranje, **c**ufinansiranje и **c**ufinan**c**iranje, с тим што је само прво тачно

Статистика на данашњи дан

Тип везе	Број повезаних парова
Деривације	78 467
Екавски - ијекавски	4 863
Варијације	2 410
	85 740

Статистика - деривације

Data Category Values Relation

Save

Source: markeri ličnih imena/Last

Destination: markeri (derivacije)/Pos

Change Source Value
Change Destination Value

Relation simetric: ☐ yes ☒ no

Relation type: D Label: pris. prid. prez.

Rules:

+Add New Rule

	POS From	POS To	Fix From	Fix To	Afix From	Afix To	Marker From	Marker To	Example From	Example To	Stem End		
48/1	N	A				ev			Tanasicx	Tanasicxev			
48/2	N	A				ov			Abot	Abotov			
48/3	N	A				jev			Musolini	Musolinijev			
48/4	N	A				v			Tintoreto	Tintoretov			
48/5	N	A			a	ov			Sxenoa	Sxenoov			
48/6	N	A			a	in			Bajra	Bajrin			
48/7	N	A			ac	cyev			Mostarac	Mostarcyev			
48/8	N	A			ac	cyin			Javorac	Javorcyin			
48/9	N	A			ak	kov			Cyanak	Cyankov			
48/10	N	A			ak	kov			Cyanak	Cyankov			

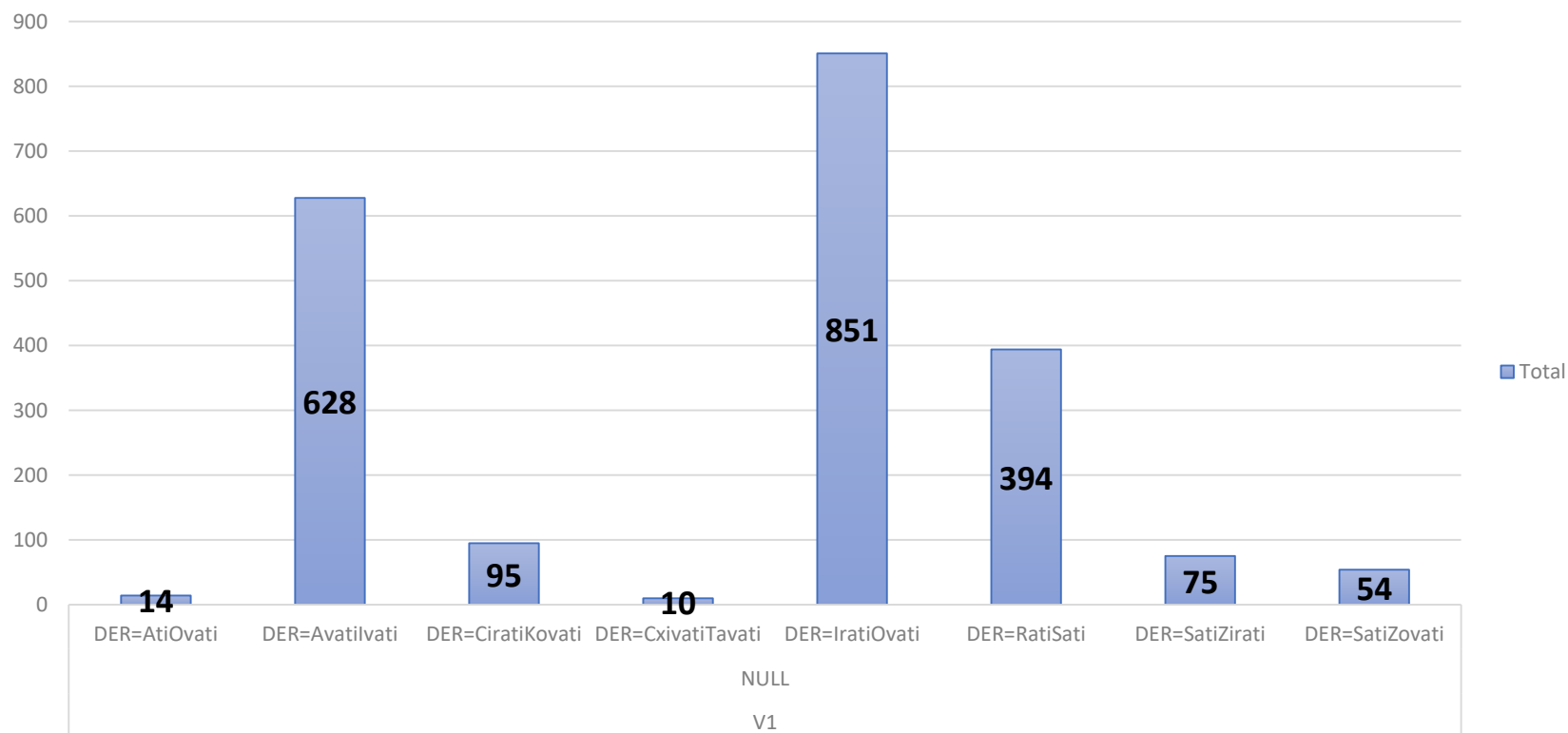
A total of 13015 entry pairs were established,
and a total of 0 additional candidates are proposed.

Agicyicx	Agicyicxev	AU
Aleksicx	Aleksicxev	AU
Abrasxevicx	Abrasxevicxev	AU
Andxelkovicx	Andxelkovicxev	AU
Anticx	Anticxev	AU
Arsicx	Arsicxev	AU
Andricx	Andricxev	AU
Antosijevicx	Antosijevicxev	AU

Relation Candidates

Comment	RelType	POS	FSTCode	LemaID	LemaFrom	LemaGener	relName	LemaTo

Статистика - варијације

Data Category Values Relation

Save

Source:

Destination:

[Change Source Value](#)
[Change Destination Value](#)

Relation simetric: ☐ yes ☒ no

Relation type: Label:

Rules: [+Add New Rule](#)

	POS From	POS To	Flx From	Flx To	Afix From	Afix To	Marker From	Marker To	Example From	Example To	Stem End		
11/1	A	A	____	____	iran	ovan	____	____	civiliziran	civilizovan	____		
11/2	ADV	ADV	____	____	irano	ovano	____	____	civilizirano	civilizovano	____		
11/3	N	N	____	____	iranxe	ovanxe	____	____	civiliziranxe	civilizovanxe	____		
11/4	V	V	____	____	irati	ovati	____	____	civilizirati	civilizovati	____		

A total of 265 entry pairs were established,
and a total of 0 additional candidates are proposed.

antropomoriiziran	antropomoriizovan	AU
apsolutiziran	apsolutizovan	AU
apsorbiran	apsorbovan	AU
apstrahiran	apstrahovan	AU
arhaiziran	arhaizovan	AU
asimiliran	asimilovan	AU
atomiziran	atomizovan	AU
autoriziran	autorizovan	AU

Ralation Candidates

Comment	RelType	POS	FSTCode	LemaID	LemaFrom	LemaGener	relName	LemaTo

Уз помоћ развијених правила решавају се подзадаци:

- ▶ Повезивање лексичких записа који задовољавају неко од дефинисаних правила
- ▶ Проналажење лексичких записа којима недостаје маркер (нпр. *alxina* има маркер DER=0H, док запис *halxina* није означен маркером DER=H0)
- ▶ Проналажење нових кандидата за речник (нпр. у речнику постоји реч *prehistorija* обележена маркером +DER=H0, док реч *preistorija* не постоји у речнику али је сасвим валидан кандидат)

ПЛАНОВИ...

- ▶ 1. фокус је план на рударском речнику, као и речник геохазарда
- ▶ Повезивање записа са WordNet-ом
- ▶ Интегрисање са терминолошком базом
- ▶ Употреба принципа за омогућавање отвореног објављивања и повезивања језичких ресурса на Вебу,
- ▶ Извоз речина у различитим форматима (нпр. Turtle, RDF/XML)
- ▶ Развој API-ја за подршку потреба различитих апликација које се баве обрадом природних језика

► Хвала на пажњи!